

УДК 159.93

DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.3.1>**Олена ВЛАСЕНКО**

кандидат економічних наук, доцент, докторант зі спеціальності 053 «Психологія», Університет Григорія Сковороди в Переяславі, вул. Сухомлинського, 30, Переяслав, Київська область, 08400
ORCID: 0000-0002-1011-1965

Olena VLASENKO

Ph.D., Associate Professor, PhD student in specialty 053 "Psychology", Hryhoriy Skovoroda University in Pereyasla, Sukhomlynsko str., 30, Pereyaslav, Kyiv region, 08400
ORCID: 0000-0002-1011-1965

КОГНІТИВНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ КРИТЕРІЙ ЯК ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ**COGNITIVE AND FUNCTIONAL CRITERION AS A BASIS FOR THE STUDY OF PROFESSIONAL SPEECH COMPETENCE OF FUTURE MANAGERS**

Опанування професійно-мовленнєвої компетентності є однією із основних частин набуття інтегральної компетентності зі спеціальності «менеджмент». Це обумовлено важливістю професійного мовлення, яке є інструментом професійної комунікації між менеджерами всіх рівнів. Саме воно допомагає зрозуміти та усвідомити всі аспекти професії, що обговорюються в процесі фахової діяльності. Метою статті є визначення сутності когнітивно-функціонального критерію та його впливу на професійно-мовленнєву компетентність майбутніх менеджерів. За допомогою загальнонаукових теоретичних методів дослідження, аналізу і синтезу, порівняння і узагальнення, із використанням конкретизації було проаналізовано та сформовано підходи до визначення сутності когнітивно-функціонального критерію професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх менеджерів та запропоновані основні показники для його оцінки. Когнітивно-функціональний критерій відображає процес пізнання та інтелект індивіда. Цей критерій на перше місце ставить інтелектуальні процеси, що відбуваються у свідомості особистості. Результатом цих процесів є знання, які допомагають формалізувати наявні професійні вміння у слова та словосполучення, які можуть бути зрозумілі іншим учасником професійної комунікації. Пропонуємо для оцінки когнітивно-функціонального критерію використати два показники: показник мовної обізнаності та показник засвоєння професійних категорій. Висновки. Когнітивно-функціональний критерій є основою для дослідження професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх менеджерів. Подальший аналіз цього напрямку дозволить сформувати відповідний комплекс освітніх компонентів, які забезпечать найкраще опанування професійно-мовленнєвої компетентності, що підвищить професійний рівень абітурієнтів зі спеціальності «менеджмент».

Ключові слова: професійно-мовленнєва компетентність, когнітивно-функціональний критерій, менеджер.

Mastering professional speech competence is one of the main parts of acquiring integral competence in the management specialty. This is due to the importance of professional speech, which is a tool for professional communication between managers of all levels. It helps to understand and comprehend all aspects of professional activities discussed in the professional process. The purpose of the article is to determine the essence of the cognitive and functional criterion and its influence on the process of acquiring professional speech competence by future managers. General scientific theoretical methods of research, analysis and synthesis, comparison and generalization, using concretization, allowed us to analyze and form approaches to determine the essence of the cognitive and functional criterion of professional speech competence of future managers, as well as to suggest the main indicators for its evaluation. The cognitive and functional criterion reflects the cognitive process and the individual's intelligence. This criterion prioritizes the intelligent processes taking place in the person's mind. These processes result in knowledge that helps formalize existing professional skills into words and phrases to be understood by other participants in professional communication. We offer to use two indicators to evaluate the cognitive and functional criterion: the indicator of language awareness and the indicator of assimilation of professional categories. Conclusions. The cognitive and functional criterion is the basis for assessing professional speech competence. Further research in this area will allow forming an appropriate set of educational components that will ensure the best mastery of professional speech competence, which will increase the professional level of management applicants.

Key words: professional speech competence, cognitive and functional criterion, manager.

Актуальність дослідження. Професійне мовлення є інструментом професійної комунікації між менеджерами всіх рівнів. Воно допомагає зрозуміти та усвідомити всі аспекти

професійної діяльності, що обговорюються в процесі фахової діяльності спеціалістів.

Опанування професійно-мовленнєвої компетентності є однією із основних частин

набуття абітурієнтом інтегральної компетентності з менеджменту.

Дослідження сутності і значення когнітивно-функціонального критерію в аналізі набуття професійно-мовленнєвої компетентності майбутніми менеджерами надає можливість встановити комплекс опанування різноманітних професійних знань і навичок та допомагає визначити особливості психологічного сприйняття і опанування особистістю зазначеної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про необхідність додаткового дослідження впливу когнітивно-функціонального критерію на процес опанування професійно-мовленнєвої компетентності у майбутніх менеджерів.

Вивченням питань професійно-мовленнєвої компетентності займалися вчені: Л. Барановська, Л. Березовська, Є. Бондаренко, А. Варданян, І. Зімня, Т. Іванчикова, Г. Калмиков, Н. Колодій, А. Маркова, Л. Рубцова, Н. Скибун та інші.

Аналізом когнітивного-функціонального підходу до професійного мовлення займалися: І. Дирда, О. Глазова, В. Заніздра, Н. Заніздра, С. Каламбет, А. Коні, В. Макаренко, І. Палько, М. Пентиліук, В. Староста, С. Стеблюк, В. Тимкова, О. Томенюк та ін.

Однак, в їх дослідженнях не достатньо висвітлена роль когнітивно-функціонального критерію в аналізі набуття професійно-мовленнєвої компетентності майбутніми менеджерами.

Метою дослідження є визначення сутності когнітивно-функціонального критерію та його впливу на професійно-мовленнєву компетентність майбутніх менеджерів.

Виклад основного матеріалу. Професійне мовлення менеджера є підґрунтям для налагодження професійних зв'язків у внутрішньому та зовнішньому середовищі його діяльності. «Комунікація та, завдяки їй, мова стали ключовими елементами ділового та організаційного життя». [12, с.651]. Тому, однією з основних компетентностей, що повинен опанувати менеджер є професійно-мовленнєва.

Професійно-мовленнєва компетентність менеджера є невід'ємною частиною його професійної компетентності та відображає, здатності менеджера: продукувати, за допомогою доречних професійних мовних засобів інформаційно насичене, відповідно структуроване висловлювання із відсутністю необґрунтованих пауз, слів, словосполучень, що спотворюють або утруднюють співрозмовнику розуміння його смислу; вербально сприймати, осмислювати і розуміти професійно-центро-

вану інформацію, що надана співрозмовником, з оцінкою та релевантною її інтерпретацією.

Одним з ґрунтовних компонентів професійно-мовленнєвої компетентності є мовна компетентність особистості. Рівень опанування якої ми оцінюємо за допомогою когнітивно-функціонального критерію.

Когнітивно-функціональний критерій, як і когнітивний підхід у психології відображає процес пізнання та інтелекту особистості. Цей критерій на перше місце ставить інтелектуальні процеси, що відбуваються у свідомості індивіда. Когнітивний підхід вивчає принципи організації пізнавальних процесів та відмінностей сприйняття людей свого досвіду. При цьому особистість досліджується не сама по собі, а як пояснювальний фактор.

Когнітивний підхід до мови підкреслює необхідність знань індивіда з обраного предмету. Як зазначила О. Томенюк у своїх дослідженнях: «Знання мови для когнітивної науки є надзвичайно великим, бо саме через мову можна об'єктизувати розумову (ментальну, мисленнєву) діяльність, тобто вербалізувати («ословити») її.» На її думку, переваги когнітивного підходу до мови в тому, що він «відкриває широкі перспективи бачення мови в усіх її різноманітних зв'язках з людиною, з її інтелектом і розумом, з усіма мисленнєвими й пізнавальними процесами, нею здійснюваними» [11, с. 141,142].

Розділяємо підхід А. Коні щодо важливості знань з мови, на якій розмовляєш. Він вважав, що «треба знати добре предмет, про який говориш, вивчити його у всіх подробицях, – треба знати рідну мову, з її багатством, гнучкістю та своєрідністю, так щоб не шукати слова та звороти для своєї думки» [4, с. 461].

Когнітивний підхід допомагає з'ясувати кореляційні зв'язки між мовою, мовленням та структурами професійних знань, операціями мислення і свідомості. У менеджменті, когнітивно-функціональний критерій відображає мовні знання особистості, які необхідні для фахової роботи за спеціальністю «менеджер».

В процесі опанування професійно-мовленнєвої компетентності абітурієнти-менеджери повинні сформувати когнітивні мовні навички, які ґрунтуються на знанні сукупності професійних, фахових слів, словосполучень, понять. Як зазначала З. Курлянд: «Основною метою навчання має бути формування у студентів професійно значущих знань і вмінь, що сприяють опануванню спеціальних навичок, характерних для конкретного профілю фахівця» [8, с. 99].

Підтримують її думку, С. Стеблюк та В. Староста, які вважають, що в економічній спеціальності головне: «свідоме одержання студентами економічних знань у професійній підготовці; інтерпретування економічних знань в уміння та навички; усвідомлене сприйняття законів економічної діяльності; здатність швидко приймати рішення та нести за них відповідальність; спроможність до постійного оновлення економічних знань» [10, с. 99].

Чітко виокремила у своїх дослідженнях В. Макаренко когнітивний критерій професійної компетентності, який характеризує «обізнаність й пізнання дійсності стосовно фаху, володіння певною сукупністю теоретичних і практичних знань, на яких ґрунтуються праксеологічні основи фахової діяльності й практичне мислення фахівця, та способи оволодіння знаннями» [6, с. 46].

Розширила межі когнітивного критерію І. Дирда, яка вважала, що «когнітивний критерій свідчить про наявність системи знань про мову, культуру, традиції, особливості комунікації, загальноприйняті правила та норми поведінки під час взаємодії» [2, с. 461].

Всі вони роблять акцентування на необхідності отримання знань, які є підґрунтям для подальшого опанування відповідних професійних компетентностей. Вважаємо, що такий підхід є доречним до вивчення професійно-мовленнєвої компетентності. У відповідності до якого, підґрунтям для отримання професійно-мовленнєвої компетентності є знання з професійної мови: правильність написання, розуміння сутності та значення професійних категорій.

Підсумовуючи вищезначені підходи, вважаємо, що когнітивно-функціональний критерій професійно-мовленнєвої компетентності менеджера визначає компетенційну складову та оцінює рівень мовних знань, на яких ґрунтується специфіка функцій, що пов'язана із професійним мовленням менеджера.

Вважаємо, що його характеризують два основних показника:

- показник мовної обізнаності – відображає рівень знань лексики професійної мови та синтаксис професійних висловлювань зі спеціалізації «менеджмент»;
- показник засвоєння професійних категорій – відображає рівень знань сутності та значення професійних мовних термінів, категорій і показників зі спеціалізації «менеджмент».

Показник мовної обізнаності є ґрунтовним для визначення когнітивно-функціонального критерію професійно-мовленнєвої

компетентності. Необхідність набуття знань з фонетики та граматики рідної мови підкреслювала І. Дирда: «Основні показники когнітивного критерію: володіння, засвоєння та оперування знаннями про етнокультурні особливості своєї та інших культур; відповідність використання культурно-маркованих одиниць у полікультурній комунікації; обізнаність особливостей фонетики, граматики рідної й української мови» [2, с. 462].

Знання української мови є основою для розуміння професійної мови, яка є основним підґрунтям для отримання наступних фахових вмінь зі спеціальності.

Розділяємо думку М. Пентилюк, яка вважала, що «мова визначається як своєрідна знакова система, що забезпечує мислення людини, спілкування з іншими людьми, тобто служить засобом формування думок, сприймання навколишньої дійсності, обміну інформацією» [9, с. 228].

Підкреслила у своїх дослідженнях необхідність опанування цих знань особистістю О. Глазова. За її підходом, «мовно-когнітивний (тезаурусний) рівень організації мовної особистості передбачає логіко-понятійну упорядкованість мовних знань, за допомогою яких людина розрізняє моделі функціональних стилів, стилістично диференційованих текстів, комунікативних якостей мовлення та ін». Поділяємо її думку, що за рівень мовної обізнаності особистості відповідають «мовні знання (фонологічні, лексичні, граматичні)» [1, с. 24].

Підтримуємо підхід, щодо направленості знань, М. Пентилюк, І. Маруніч та І. Гайдаєнко, які вважають, що «граматична правильність забезпечується знаннями граматики (морфології і синтаксису)». «Цього необхідно дотримуватися при оформленні документів, написанні листів тощо.» [9, с. 49].

Особливої уваги в менеджменті потребує засвоєння правильності написання професійних термінів та висловлювань. Важливість обумовлена необхідністю формалізації великої кількості професійної інформації в діяльності менеджера.

Правильність написання професійних термінів, по-перше, надає можливість чітко означити предмет професійної інформації, який не повинен бути викривлений, а по-друге, свідчить про професіоналізм менеджера.

При оформленні документів необхідно прискіпливо підійти до правильного використання синтаксису. Доречність та правильність його застосування полегшує сприйняття тексту і відповідно дозволяє отримати бажану реакцію від отримувача професійної інфор-

мації. Крім того, це дозволяє зробити наголос на тієї інформації, яка з позиції менеджера, є найважливішою у повідомленні.

Мова є вербальним проявом внутрішнього професійного мовлення менеджера та показником його професіоналізму. Таким чином, вважаємо, що визначення рівня показника мовної обізнаності майбутнього менеджера повинно відбуватися шляхом визначення рівня знань лексики професійної мови та синтаксису професійних висловлювань з обраного фаху.

Крім опанування навичок правильного написання професійних термінів необхідно розуміти значення цих термінів. Необхідний показник, що відображає професійні знання і навички з менеджменту та оцінює правильність використання професійних слів і словосполучень у відповідності до контексту документа або повідомлення.

Отже, професійно-категорійний показник професійно-мовленнєвої компетентності відображає знання сутності професійних мовних термінів, категорій та показників.

Як правильно зазначила М. Пентелюк, для засвоєння мови, як знакової системи, абітурієнти «повинні навчитися співвідносити звукові одиниці мови (звуки) із смисловими одиницями – морфемою, словом, словосполученням, реченням, які, в свою чергу, співвідносяться з реальністю (конкретними предметами, явищами тощо)» [9, с. 228,229].

Наголошує на значимості професійних знань О. Керекеша. За її підходом, «професійне мовлення повинно передбачати формування системи інтегрованих професійних знань та вмінь, зокрема мовної спеціалізації» [7, с. 32].

У своїх дослідженнях І. Кочан чітко визначила, що офіційно-діловий стиль потребує використання спеціальних професійних термінів та категорій. «Для текстів офіційно-ділового стилю характерна висока стандартизація вислову, застосування особливої термінології та синтаксичних конструкцій, стандартних формул і кліше. Чільне місце у текстах офіційно-ділового стилю посідають мовні штампи й канцеляризми на зразок: доводити до відома; зробити висновки; підвести підсумок; звернути увагу; порядок денний; за протоколом; за приписом; скласти повноваження тощо. Вживають у текстах і спеціальну термінологію: форсмажорні обставини; зобов'язання сторін; консенсус; ратифікація» [5, с. 383].

Таким чином, можна зазначити, що опанування професійно-мовленнєвої компетентності вимагає від майбутніх менеджерів знання сутності професійних термінів для їх вільного та правильного використання в контексті цілей відповідної професійної комунікації.

Результат роботи менеджера формалізується у відповідний офіційно-діловий документ, який потребує відповідної термінології. Знання сутності і правильності використання цих понять та категорій свідчить про правильність побудови тексту документа, а отже про знання професійної мови менеджера. Таким чином, це дозволяє оцінити рівень опанування професійно-мовленнєвої компетентності. При цьому необхідно відмітити, що абітурієнти «повинні мати чималий активний лексичний запас фахової термінології» [3, с. 159].

Для оцінки професійно-категорійного показника майбутнього менеджера необхідно визначити рівень знань щодо сутності професійних понять та категорій з напрямку «менеджмент».

Майбутній менеджер повинен знати яким чином розраховується той чи інший показник або категорія, де найдоцільніше їх застосування та на які наслідки слід розраховувати при коливанні їх значень.

Висновки. Когнітивно-функціональний критерій є основою для оцінки професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх менеджерів. Він визначає компетенційну складову та визначає рівень мовних знань, на яких ґрунтується специфіка функцій, що пов'язана із професійним мовленням менеджера. Пропонуємо оцінювати його використовуючи два показника: показник мовної обізнаності, що відображає рівень знань лексики професійної мови і синтаксис професійних висловлювань та показник засвоєння професійних категорій, що засвідчує рівень знань сутності і значення професійних мовних термінів, категорій і показників зі спеціалізації «менеджмент».

Аналіз цих показників надає можливість визначити рівень ґрунтовних знань абітурієнта, що є основою процесу опанування професійно-мовленнєвої компетентності.

Подальший аналіз цього напрямку дозволить сформулювати відповідний комплекс освітніх компонентів, які забезпечать найкраще опанування професійно-мовленнєвої компетентності, що підвищить професійний рівень абітурієнтів зі спеціальності «менеджмент».

Література:

1. Глазова О. Мовна особистість як homo loquens – людина, яка творить і сприймає висловлювання / *Методичні діалоги*. 2014. № 1-2. С. 23-29. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9052>
2. Дирда, І. А. Критерії, показники та рівні розвитку полікультурної студентів-іноземців у процесі навчання української мови. *Філологічні студії : Науковий вісник КДПУ*, 16, 2017. С. 459–465. URL: <https://doi.org/10.31812/filstd.v16i0.135>
3. Заніздра Н.О., Заніздра В.В. Формування професійного мовлення студентів технічних спеціальностей у вищому навчальному закладі / *Вісник КДПУ. Випуск 2/2006 (37). Частина 2*, С. 157-159.
4. Кони А.Ф. Искусство речи на суде, Ревель, Берлин, 1922. С. 435 – 459.
5. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту, Київ : Знання, 2008. 423 с.
6. Макаренко В.І. Формування фахових компетентностей майбутніх лікарів у процесі приривдничо-наукової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Центральноукр. держ. пед. ун-т. Полтава, 2017. 269 с.
7. Методи та засоби підвищення мовленнєвих компетенцій з іноземної мови в практичній діяльності майбутніх економістів: колект. наук. Монографія / За заг. ред. О.В. Керекеші. Москва : Вид. «Атлант ВОІ СОІУ», 2017. 147 с.
8. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / З.Н . Курлянд та ін.; За ред. З.Н . Курлянд. 3-те вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2007. 495 с.
9. Пентиліук М. І, Маруніч І. І, Гайдаєнко І. В. Ділове спілкування та культура мовлення. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 224 с.
10. Стеблюк С. В., Староста В. І. Педагогічні умови економічної підготовки майбутніх фахівців сфери кооперації у коледжі. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. 168 с.
11. Томенюк О. Когнітивний підхід до аналізу мовних явищ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 11. С. 141-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2015_11_21
12. Darics E. (2019) Critical Language and Discourse Awareness in Management Education *JOURNAL OF MANAGEMENT EDUCATION* 43 (6), pp.651-672. URL: <https://doi.org/10.1177/1052562919848023>

References:

1. Hlazova O. (2014) Mовna osobystist yak homo loquens – liudyna, yaka tvoryt i spryimaie vyslovliuvannia [A linguistic person as homo loquens is a person who creates and perceives utterances]. Volyn. [in Ukrainian].
2. Dyrda, I. A. (2017) Kryterii, pokaznyky ta rivni rozvytku polikulturnoi studentiv-inozemtsiv u protsesi navchannia ukrainskoi movy. [Criteria, indicators and levels of multicultural development of foreign students in the process of learning the Ukrainian language]. Kryvyi rig. [in Ukrainian].
3. Zanizdra N.O., Zanizdra V.V. (2006) Formuvannia profesiinoho movlennia studentiv tekhnichnykh spetsialnostei u vyshchomu navchalnomu zakladi [Formation of professional speech of students of technical specialties in a higher educational institution]. Kyiv. [in Ukrainian].
4. Kony A.F. (1922) Yskusstvo rechy na sude [The art of speaking in court]. Berlyn. [in Germany].
5. Kochan I. M. (2008) Linhvistychnyi analiz tekstu [Linguistic analysis of the text]. Kyiv. [in Ukrainian].
6. Makarenko V.I. (2017) Formuvannia fakhovykh kompetentnostei maibutnikh likariv u protsesi pryovdnychonaukovoї pidhotovky [Formation of professional competences of future doctors in the process of natural science training]. Poltava. [in Ukrainian].
7. Kerekeshy O.V. (2017) Metody ta zasoby pidvyshchennia movlennievnykh kompetentsii z inozemnoi movy v praktychnii diialnosti maibutnikh ekonomistiv [Methods and means of improving speaking competences in a foreign language in the practical activities of future economists]. Moskva. [in Russia].
8. Kurliand Z.N. (2007) Pedahohika vyshchoi shkoly [Higher school pedagogy]. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Pentyliuk M. I, Marunych I. I, Haidaienko I. V. (2011) Dilove spilkuvannia ta kultura movlennia. [Business communication and speech culture]. Kyiv. [in Ukrainian].
10. Stebliuk S. V., Starosta V. I. (2017) Pedahohichni umovy ekonomichnoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv sfery kooperatsii u koledzhi [Pedagogical conditions of economic training of future specialists in the field of cooperation at the college]. Uzhhorod. [in Ukrainian].
11. Tomeniuk O. (2015) Kohnityvnyi pidkhid do analizu movnykh yavysch [Cognitive approach to the analysis of linguistic phenomena]. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Darics E. (2019) Critical Language and Discourse Awareness in Management Education. Los Angeles. [in USA].